

“MEHR KO‘RSATISH” AKSIOLOGIK KONSEPTI TADQIQI

Burqutbayeva M.,

ToshDO‘TAU, lingvistika yo‘nalishi 2-bosqich magistranti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada aksiologik qarashlar va ularning yaxshilik va yomonlik konsepti doirasidagi tahlili, yaxshilik va yomonlik aksiologik tahlilining Sharq va G‘arb olamida namoyon bo‘lishi va ularning bir-biridan farqi yuzasidan ma‘lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari, ushbu konsept tahlili bo‘yicha qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ulardan farqli o‘laroq bu maqolada ushbu sohaga tilshunoslik nuqtayi nazaridan yondashilgan va misollar asosida izohlangan.*

***Kalit so‘zlar:** yaxshilik, yomonlik, aksiologiya, mehr, konsepsiya, Sharq dunyosi, aksiologema.*

A STUDY OF THE AXIOLOGICAL CONCEPT OF AFFECTION

Burqutbayeva M.,

Tashkent State Pedagogical University, 2nd stage master’s degree in linguistics

***Annotation.** This article provides information on axiological views and their analysis within the concept of good and evil, the manifestation of the axiological analysis of good and evil in the Eastern and Western worlds and their differences. In addition, a number of scientific studies have been conducted on the analysis of this concept, in contrast to which this article approaches the field from a linguistic point of view and explains it on the basis of examples.*

***Keywords:** good, evil, axiology, concept, Eastern world, axiologeme, affection.*

АНАЛИЗ АКСИОЛОГЕМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ПРИВЯЗАННОСТИ

Буркутбаева М.,

Ташкентский Государственный Педагогический Университет, 2 степень
магистра лингвистики

***Аннотация.** В данной статье представлена информация об аксиологических воззрениях и их анализе в рамках концепции добра и зла, проявлении аксиологического анализа добра и зла в восточном и западном мире и их различиях. Кроме того, был проведен ряд научных исследований по анализу данного понятия, в отличие от которых в данной статье данная область подходит с лингвистической точки зрения и объясняется на основе примеров.*

***Ключевые слова:** добро, зло, аксиология, концепт, восточный мир, аксиологема, привязанность.*

“Aksiologema” – bu har qanday lingvistik ta’minlanishning diskursiv makondagi ifodasidir. Baho u yoki bu milliy (professional) lingvokulturologik jamiyat vakillarining shu jamiyatda mavjud bo’lgan va jamiyat taraqqiyotining ma’lum bir bosqichida ma’lum qiymatga ega bo’lgan obyektlar, me’yorlar, hodisalarga munosabatini aks ettiradi. Til birliklarini aksiologiya nuqtai nazaridan o’rganish so’zning ichki qismiga “singib kirish” va ushbu milliy - madaniy jamoaning qadriyat munosabatini, qadriyat yo’nalishlarini ochish imkonini beradi. Salbiy baholarning ustunligi bo’lgan so’zlar quyidagilar: yolg’onchi, oliyjanob, baxtsiz. Yuqoridagi ma’no ifodalash usulidan tashqari, frazemalarning quyidagi turlari, aksiologemalarning paremiyasi farqlanadi: aksiologema - so’z, aksiologema-formula (qiymatning barqaror bayoni, Aksiologemalar - so’zlar va iboralar - qadriyatlar tashuvchisi – ertaklarda madaniyat uchun muhim bo’lgan tushunchalarni bildiradi, ular orasida nafaqat ijobiy qadriyatlar, balki bugungi kunda ham dolzarb

bo'lgan antiqadriyatlar: ayyorlik, beadablik, zarar yetkazish, ozor berish kabi aksiologemalar ham mavjud.

Aksiologik leksika xalq og'zaki ijodi namunalari hisoblanadigan ibora, maqol, hikmatli so'zlarda o'z aksini topishi va bu orqali xalqning ana shu tushunchaga bo'lgan munosabatini ifodalab kelishi mumkin. Aksiologik tilshunoslikda qadriyat va aksqadriyat "aksiologema" tushunchasi bilan ifodalanadi. Bu termini birinchi marta maqollar semantikasini tekshirish asosida K. A. Jukov tilshunoslikka olib kirdi.: "Aksiologema aksiologik nuqtai nazardan ma'lum bir qadriyatni yoki antiqadriyatni belgilaydigan aforizmlar va so'zlar uchun umumiy semantik maydon hisoblanadi. Tadqiqotlarda aksiologik frazeologiyani tadqiq qilish mobaynida qadriyat va antiqadriyat maqomidagi aksiologik diadalar ("aksiologik juftliklar") ni klassifikatsiyalash masalasi o'rtaga tashlangan. Bu kabi tasniflarni aksiologik frazeologiyaga doir barcha tadqiqotlarda uchratishimiz mumkin.

Yaxshilik va yomonlik konsepti qadriyatlar tizimi sifatida bir qancha aksiologemalarga bo'lib o'rganiladi. Jamiyatdagi¹ barcha insonlar bir-biri bilan munosabatda bo'lar ekan, ularning o'rtasida mehr-oqibat va o'zaro ishonch bo'lsagina, hayotlari yanada go'zallashib boraveradi. Insonning qadr-qimmati uning boshqalarga qilgan mehri bilan baholanadi. Qancha boy-badavlat yoki mansabdor bo'lmasin, u inson boshqalarga nisbatan mehrlil bo'lmasa, qadr-qimmati, obro'si bo'lmaydi. Inson mehr-oqibatni, avvalo, ota-onasidan oladi, o'rganadi va yaqinlariga o'sha olgan mehrini qaytaradi.

Yaxshilik konsepti o'z o'rnida mehr ko'rsatish, g'amxo'rlik qilish, ko'mak berish kabi aksiologemalarga bo'lib o'rganildi. *Mehr - oltindan qimmat; Do'stingga qo'shiq ayt, Mehringni qo'shib ayt; Izzatga arzimagan mehmon to'shak bulg'ar; Ko'z ko'zga tushsa, mehr qo'zg'alar; Mehr bilmas qarindoshdan, mehr bilgan yot yaxshi* kabi maqollar mehr ko'rsatish aksiologemasiga birlashadi. Ularda mehr inson hayotida qanchalik muhim ekanligi aks ettirilgan. Mehr bilmas qarindoshdan, mehr bilgan yot yaxshi maqolida qarindosh va yot so'zlari bir-biriga zid ma'noli so'zlar bo'lib kelgan. Mehr konsepti barcha xalqlarda o'z aksini topgan leksemdir. Ushbu

maqollarda mehr eng oliy qadriyat sifatida berilgan. Ushbu maqolda mehrsiz qarindosh va mehrli yot aksiologik juftligi yuzaga kelgan. Bunda daraja shu darajada kuchaytirilganki, qarindosh insonlar onggida eng yaqin mehribon inson deb qaraladi, ammo maqolda qarindoshni mehrsiz deb berilishi bilan salbiylik yuqori cho‘qqiga ko‘tarilgan.

Mehr - oltindan qimmat maqolida baho oltin so‘zi orqali ifodalanib kelgan. Oltin eng qimmatbaho buyum. Mehrni unga muqoyasa qilish bilan uning darajasi ko‘rsatib berilgan.

Ko‘z ko‘zga tushsa, mehr qo‘zg‘alar. Bu yerda ko‘z vosita vazifasini bajarib kelgan, ya‘ni mehr qo‘zg‘alishiga sababchi vosita sifatida.

Mehrli odam – sevimli. Ushbu maqolda ham bir qancha ma‘no mujassam. Mehrli bo‘lgan odam barcha uchun sevimli bo‘ladi. Mehr ko‘rsatish logogremasi atrofida shu kabi maqollar yotadi. Yaxshilik-yomonlik aksiologemasi insonlar uchun qadriyatlarning cho‘qqisi va eng quyi darajasi sifatida qaraladi.

Mehr - bu insonning eng yuksak tuyg‘ularidan biridir. Sharq falsafasida rahm-shafqat, muruvvat, odamiylik kabi fazilatlar doimo ulug‘lanib kelgan. Mehr ko‘rsatish - insoniylikning ajralmas bo‘lagidir. Mehr tushunchasiga muhabbat, sadoqat, oqibat kabi tushunchalar hamohang bo‘lib, bularning har birida milliy qadriyatlar o‘z aksini topgan. Hayotni kuzatsak, yaxshi muomala va samimiy munosabat qalblarga sevinch bag‘ishlaydi. Qo‘rslik, qo‘pollik esa kishilarga aziyat yetkazadi. Hadislardan birida “Bemorlarni ziyorat qilinglar, ochlarga taom yediringlar, qarzdorlarga qarzini uzishga yordam beringlar” deyilgan. Shirin so‘z va yaxshi muomala mehr-oqibatning kalitidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Трубецкий Н.С. Поведения и мышления к языку. – М.,1960.
2. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Критика и семиотика. – М.,1987.
3. V.Gumboldtning til va shaxs haqidagi fikrlari to‘g‘risida qarang: Nurmonov A. Ovrupoda umumiy va qiyosiy tilshunoslikning maydonga kelishi. Nurmonov A.Tanlangan asarlar.2- jildlik.– Toshkent: Akademnashr, 2012.
4. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Критика и семиотика. – М.,1987.
5. Абрамов В. П. Теория ассоциативного поля. Краснодар: Техн. Ун Кубан. гос. тех-нол. ун-та, 2003. 337 с.
6. Алефиренко Н Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловые пространства языка. М.: Флинта, 2010. 288 с.
7. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Вопросы языкознания. 1995. Вып. 1. С. 46–51.
8. Аристотель. Риторика / Пер. В. Г. Апелльрота / под ред. Ф. А. Петровского. М.: Лабиринт, 2000. 224 с.
9. Аристотель. Сочинение в 4-х томах. Т. 1. М.: Мысль, 1984. 330 с.
10. Аристотель. Сочинение в 4-х томах. Т. 4. М., 1983. 240 с.
11. Арнольд И. В. Интерпретация художественного текста: типы выдвижения и проблема экспрессивности // Экспрессивные средства английского языка. Л., 1975. С. 11-20.
12. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. М.: Наука, 1988. 34 с.
13. www.wikipedia.org
14. www.hozir.org
15. www.google.com